

Študijná príručka: Slovensko na hranici s Osmanskou ríšou a obdobie stavovských povstaní

Táto príručka je navrhnutá na preskúšanie a upevnenie vašich vedomostí o kľúčovom období slovenských dejín v 16. a 17. storočí, ktoré bolo poznačené hrozbou Osmanskej ríše a vnútornými konfliktami v podobe stavovských povstaní.

Kvíz: Overte si svoje vedomosti

Odpovedzte na nasledujúce otázky v rozsahu 2-3 viet na základe poskytnutého textu.

1. Aké postavenie zaujalo územie Slovenska po bitke pri Moháči a akú úlohu plnilo v rámci Európy?
  2. Ako bola administratívne organizovaná Osmanská ríša na obsadenom území Uhorska a ktoré jej časti zasahovali na územie Slovenska?
  3. Prečo mali stredoslovenské banské mestá veľký strategický význam v protitureckých bojoch?
  4. Čo boli janičiari a akým spôsobom Osmanská ríša dopĺňala rady tohto elitného vojska?
  5. Popíšte funkciu a význam obranných stavieb, ako boli vartovka v Krupine a Nový zámok v Banskej Štiavnici.
  6. Aké boli hlavné príčiny a motivácie uhorskej šľachty na organizovanie stavovských povstaní proti panovníkovi?
  7. V akom časovom období prebiehali stavovské povstania a aká udalosť ich definitívne ukončila?
  8. Akú úlohu zohrala Osmanská ríša v konfliktoch medzi uhorskou šľachtou a panovníkom?
  9. Aký dopad mali boje medzi šľachtou a panovníkom na život poddaných a aký spoločenský jav sa v tomto období rozšíril?
  10. Aký bol výsledok bitky pri Viedni v roku 1683 a čo znamenal pre prítomnosť Osmanskej ríše v Uhorsku?
-

Kľúč správnych odpovedí

1. Po bitke pri Moháči sa územie Slovenska stalo súčasťou nového štátneho útvaru spájajúceho Uhorsko, České kráľovstvo a rakúske krajiny, pričom sa ocitlo na hranici s Osmanskou ríšou. Považovalo sa za baštu kresťanstva, ktorá bránila kresťanskú civilizáciu pred islamom, a na jeho obranu finančne prispievali aj ostatné európske krajiny.
2. Na obsadenom území Uhorska vznikol Budínsky pašalík, ktorý sa ďalej delil na okresy nazývané sandžaky. Na územie Slovenska zasahovali štyri sandžaky: ostrihomský, novohradský, sečiansky a fiľakovský.
3. Stredoslovenské banské mestá mali veľký hospodársky a vojenský význam, pretože sa v nich ťažili drahé kovy. Z týchto kovov monarchia financovala obranu krajiny, a preto sa Osmanská ríša snažila tieto mestá dobyť a začleniť do svojho pašalíka.
4. Janičiari boli elitná pechota tureckej armády. Mnohí z nich boli pôvodne chlapci zajatí počas vojnových konfliktov na okupovaných územiach, ktorí boli následne vychovaní ako elitní vojaci Osmanskej ríše.
5. Vartovky, ako napríklad v Krupine, a pevnosti ako Nový zámok v Banskej Štiavnici boli strážne veže a opevnenia. Vďaka dobrému výhľadu z nich mohli strážne včas spozorovať blížiaci sa nebezpečenstvo a varovať okolie výstražnými ohňami alebo výstrelmi.
6. Uhorská šľachta organizovala povstania ako odpoveď na snahy panovníka o centralizáciu ríše a šírenie katolíckej viery. Šľachta tiež odmietala snahy o jej zdanenie a tieto konflikty viedli až k zbaveniu Habsburgovcov nárokov na uhorský trón.

7. Obdobie stavovských povstaní trvalo od roku 1604 do roku 1711. Definitívne ho ukončilo podpísanie Satmárskeho mieru v roku 1711 medzi povstalcami a panovníkom.
8. Osmanská ríša bola spojencom povstalcov. Súboj medzi panovníkom a domácou šľachtou jej vyhovoval, pretože oslaboval monarchiu a umožňoval Osmanom sledovať vlastný cieľ: dobyť Viedeň a preniknúť ďalej do západnej Európy.
9. Boje medzi šľachtou a panovníkom negatívne dopadali na poddaných, ktorých šľachtici vyhánali z domovov a ich pôdu začleňovali do svojich majerov. V dôsledku zhoršujúcich sa podmienok sa v tomto období, najmä v hornatých oblastiach, začalo rozmáhať zbojníctvo, ktorého predstaviteľom bol aj Juraj Jánošík.
10. Bitka pri Viedni v roku 1683 sa skončila porážkou Osmanskej ríše. Táto porážka znamenala začiatok postupného vytlačania a ústupu Turkov z územia Uhorska.

Návrhy na esejistické otázky

1. Analyzujte strategický, hospodársky a ideologický význam územia Slovenska v kontexte protitureckých bojov v 16. a 17. storočí.
2. Porovnajte dopady osmanských vpádov a stavovských povstaní na bežné obyvateľstvo, hospodárstvo a sociálnu štruktúru Uhorska.
3. Podrobne opíšte systém obrany proti Osmanskej ríši na území Slovenska, vrátane typov opevnení, vojenskej organizácie a varovných systémov spomenutých v texte.
4. Charakterizujte komplexný vzťah medzi uhorskou šľachtou, habsburským panovníkom a Osmanskou ríšou počas stavovských povstaní. Zamerajte sa na motivácie a ciele jednotlivých strán.
5. Zhodnoťte dlhodobé dôsledky obdobia stavovských povstaní (1604-1711) pre politické a náboženské usporiadanie v Uhorsku, najmä s ohľadom na postavenie šľachty a protestantov.

Slovník kľúčových pojmov

Pojem	Definícia
Budínsky pašalík	Administratívny a vojenský celok Osmanskej ríše vytvorený na okupovanom území Uhorska, spravovaný pašom.
Janičiari	Elitná pechota tureckej armády. Často boli do nej verbovaní zajatí chlapci z okupovaných kresťanských území.
Osmanská ríša	Ríša založená osmanskými Turkami, ktorá postupne ovládla Malú Áziu a Balkán a v 16. a 17. storočí ohrozovala strednú Európu.
Pašalík	Administratívny, vojenský a územný celok Osmanskej ríše, ktorý spravoval vysoký turecký hodnosťár – paša.

Protiturecké pevnosti	System hradov, opevnených miest a novovybudovaných pevností (napr. Nové Zámky), ktoré slúžili na obranu Uhorska pred Turkami.
Sandžak	Správny okres v Osmanskej ríši; podradená jednotka pašalíka.
Satmársky mier	Mierová zmluva podpísaná v roku 1711 medzi povstalcami vedenými Františkom II. Rákocim a panovníkom, ktorá ukončila obdobie stavovských povstaní.
Stavovské povstania	Séria povstaní (1604-1711) organizovaných uhorskou šľachtou proti centralizačným a rekatolizačným snahám habsburských panovníkov.
Vartovka	Strážna veža, z ktorej strážne pozorovali krajinu, aby včas varovali pred blížiacim sa tureckým útokom, napríklad pomocou výstražných ohňov.
Zbojníctvo	Spoločenský jav, ktorý sa rozšíril v období vojen a nepokojov, najmä v hornatých oblastiach. Jeho legendárnym predstaviteľom je Juraj Jánošík.